

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Ensi- ja turvakotien liitto ry kiittää lausuntopyynnöstä. Liitto pitää suomalaisen demokratian ja oikeusvaltion tilaa pääosin hyvänä kansainvälisesti vertailtuna. Tätä tukevat useat tutkimukset, joihin periaatepäätöksen luonnoksessa viitataan.

Luonnoksessa periaatepäätökseksi on kuvattu laajasti demokratian toteutumista eri näkökulmista. Jaamme myös lausuttavana olevan periaatepäätöksen kuvauksen suomalaisen demokratian vakaasta tilasta, mutta myös esitetyistä kehittämistarpeista ja huolenaiheista. Pidämme luonnoksessa esitettyjä seitsemää linjausta tarpeellisina ja oikein asetettuina. Myös esitetyt toimenpiteet ovat tarkoituksenmukaisia.

Ensi- ja turvakotien liitto haluaa kiinnittää erityistä huomiota yhteiskunnalliseen kehitykseen, jossa eriarvoisuus ja polarisoituminen lisääntyy sekä sitä kautta eri väestöryhmien välinen luottamus heikkenee. Tällä on heijastusvaikutuksia myös demokratiakehitykseen ja ihmisten osallisuuteen ja osallistumiseen demokraattisiin prosesseihin. Kannamme huolta myös demokratiakehityksen heikentymisessä kansainvälisesti.

Järjestöt ovat tärkeä osa suomalaista kansalaisyhteiskuntaa ja ne tarjoavat tärkeän osallisuuden ja osallistumisen väylän ihmisille, lisäävät yhteiskunnan koheesiota ja tukevat demokraattista yhteiskuntaa. Sosiaali- ja terveysjärjestöillä on myös tärkeä rooli heikommassa asemassa olevien tuen ja palvelujen tuottamisessa. Sote-järjestöissä on myös runsaasti osaamista ja asiantuntemusta eri väestöryhmien hyvinvoinnista ja hyvinvoinnin vajeista sekä suora kosketuspinta ihmisten arjen huoliin. Tämä osaaminen tulisi hyödyntää nykyistä paremmin päätöksenteossa ja lainvalmistelussa. Kansalaisyhteiskunnan taloudellisten toimintamahdollisuuksien turvaaminen säilyttäen saman aikaisesti mahdollisimman suuren autonomian on tärkeää.

Ensi- ja turvakotien liitto jakaa Lastensuojelun keskusliiton lausunnossaan esiin nostaman lasten ja nuorten osallistumisoikeuksien näkökulman.

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- ***Vaalijärjestelmän uudistaminen***
- ***Vaalien turvallisuuden vahvistaminen***
- ***Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto***
- ***Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen***

Pidämme linjausta ja esitettyjä toimenpiteitä tärkeinä ja hyvinä. Äänestysaktiivisuuden laskeminen on huolestuttavaa. Varsinkin lähidemokratiaan keskeisesti vaikuttavissa kunnallisvaaleissa ja nyttemmin myös aluevaaleissa äänestysosallistuminen on jäänyt varsin alhaiseksi ja äänestysaktiivisuus eriytyy. Syrjäytymiskehityksen katkaisulla ja tasa-arvon sekä yhdenvertaisuuden edistämällä, ts. perinteisellä pohjoismaisella hyvinvointivaltioajattelulla ja vastuullisella sosiaalipolitiikalla, universaaleilla palveluilla ja sosiaaliturvalla, voidaan edistää myös äänestysaktiivisuutta. Nuorten osallistumisen kannalta netin kautta tapahtuvan äänestämisen kehittämällä voi olla tärkeä merkitys.

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- ***Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.***
- ***Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.***
- ***Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.***
- ***Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.***

Pidämme linjausta tarpeellisena. Jaamme nykytilannetta ja haasteita kuvaavan analyysin havaintoja. Pidämme myös esitettyjä toimenpiteitä kannatettavina. Uusien osallistumuotojen tunnistaminen ja kehittäminen osaksi osallisuutta ja demokratiaa on tärkeää. Kannatamme myös OECD:n

suositusten mukaisesti puntaroivan demokratian mallien kokeilemistä ja dialogin käytön edistämistä Suomessa varsinkin polarisoivien kysymysten käsittelyyn. Poliittisen osallistumisaktiivisuuden kasautuminen hyväosaisille ja vajeiden kasautuminen heikoimmassa asemassa oleville on haaste.

Jaamme periaatepäätösluonnoksen ajatuksen siitä, että erilaiset elämäntilanteet ja kokemukset tulisi tunnistaa ja saada osaksi kehittämistä, valmistelua ja päätöksentekoa, toimeenpanoa ja arviointia. Sosiaali- ja terveysjärjestöillä on tässä kohden paljon annettavaa erityisryhmien ja heikompiosaisten äänen ja huolen kanavoijana.

Toimenpide-ehdotuksissa nostetaan esille osallisuusjärjestelmien kehittäminen ja arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla. Tähän liittyen ETKL pitää tärkeänä, että jokaisella hyvinvointialueella on jatkossa järjestöneuvosto tai vastaava elin, joka mahdollistaa sote-järjestöjen osallisuuden osana virallisia rakenteita ja jatkuvan vuoropuhelun hyvinvointialueiden kanssa. Sote-järjestöt ovat merkittävä hyvinvoinnin ja erilaisten ihmisryhmien tarpeiden ja näkemysten esiin nostamisen resurssi. Nyt hyvinvointialueiden valmisteluvaiheessa kaikilla hyvinvointialueilla näitä rakenteita ei vielä ole valmisteilla. Lainsäädäntö velvoittaa nuoriso- ja vanhusneuvostojen perustamiseen ja se on myönteistä, mutta ei vielä riittävää. Monikulttuurisuus on osa Suomea ja erityistä huomiota osallisuusjärjestelmien kehittämisessä ja arvioinnissa olisi tärkeää kiinnittää eri kulttuuritaustalla olevien ihmisten ja heitä edustavien järjestöjen osallisuuteen.

Haluamme myös tässä kohden korostaa, että syrjäytymiskehityksen katkaisulla ja tasa-arvon sekä yhdenvertaisuuden edistämisellä, ts. perinteisellä pohjoismaisella hyvinvointivaltioajattelulla ja vastuullisella sosiaalipolitiikalla, universaaleilla palveluilla ja sosiaaliturvalla, voidaan edistää myös osallisuutta ja demokratiaa.

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- ***Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.***
- ***Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.***
- ***Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.***
- ***Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).***

- *Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.*
- *Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.*
- *Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.*

Ensi- ja turvakotien liitto pitää linjausta ja toimenpide-ehdotuksia tarpeellisina ja tärkeinä. On tärkeää tunnistaa kansalaisyhteiskunnan toimijoiden ja kansalaisjärjestöjen rooli ja resurssitarpeet demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa edistävän koulutuksen tarjoajana, mutta myös kansalaisjärjestöt sinällään avoimen kansalaistoiminnan ja ihmisoikeuksien edistäjinä.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- *Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.*
- *Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.*
- *Lainsäädäntöprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.*

Ensi- ja turvakotien liitto pitää linjausta tärkeänä ja oleellisena luottamuksen ja sosiaalisen koheesion näkökulmasta. Esitetyt toimenpiteet ovat myös kannatettavia. On tärkeää, että lobbausta koskevaa lainsäädäntöä valmistellaan ja sen läpinäkyvyyttä lisätään. Lainsäädäntöprosessin avoimuuden ja osallistamisen näkökulmasta on myös perusteltua, että sote-järjestöillä on ihmisten hyvinvoinnin asiantuntijoina mahdollisuus osallistua ja päästä lainsäädäntövalmistelutyöryhmien työskentelyyn mukaan. Pelkät kuulemistilaisuudet ja lausuntomenettelyt eivät täytä avoimen ja vuorovaikutteisen valmistelun tavoitetta. Sote-järjestöjen osallistumismahdollisuuksissa lainsäädäntöä valmisteleviin työryhmiin on tapahtunut heikennystä useiden viime hallitusten aikana. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen kannan mukaisesti aitoja vaikutusmahdollisuuksia tulisi avata lainvalmisteluun nykyistä lausuntomenettelyä varhaisemmassa vaiheessa. Periaatepäätöksessä todetaan, että ”Haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien ääni kuuluu yleisesti ottaen heikommin valmistelussa”. Tässä kohden sosiaali- ja terveysjärjestöillä on heikoimmassa asemassa olevien ryhmien puolestapuhujana merkittävää osaamista ja tietoa, joka tulisi entistä useammin ottaa huomioon valmistelussa ja päätöksenteossa, sillä haavoittuvassa asemassa olevilla itsellään ei aina ole mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa asioissaan esimerkiksi toimintakyvyn, terveyden, voimavarojen puutteen tai muiden syiden vuoksi.

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistumisinstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

Ensi- ja turvakotien liitto kannattaa linjausta ja pitää toimenpide-ehdotuksia tärkeinä. ETKL pitää huolestuttavana suomalaisen keskustelukulttuurin ja median uutisoinnin kehitystä, jossa yksittäisiin henkilöihin kohdistuu henkilöön ja henkilökohtaisuuksiin menevää kommentointia ja sitä, että erilaisille näkemyksille ja niiden esiin nostamiselle näyttää olevan vähän tilaa. Avoimen keskustelukulttuurin ja suvaitsevaisuuden näkökulmasta on ongelmallista, jos voi olla vain yksi oikea tapa elää ja ajatella.

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- *Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.*
- *Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.*
- *Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.*
- *Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.*
- *Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja -tietämyksen vahvistaminen.*
- *Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.*

Ensi- ja turvakotien liitto pitää linjausta tärkeänä ja oleellisena. Kannatamme myös esitettyjä toimenpide-ehdotusten teemoja. Pidämme myös periaatepäätösluonnoksessa olevaa analyysiä

onnistuneena ja hyvin haasteita kuvaavana. Teemoina esitämme lisättäväksi kansalaisyhteiskunnan ja sote-järjestöjen rahoituksen jatkuvuuden ja ennustettavuuden sekä autonomian turvaamista. Käynnissä oleva järjestöjen rahoituksen uudistaminen sisältää paljon epävarmuustekijöitä rahoituksen pitkäjänteisyyden, erilaisten järjestöjen toimintaedellytysten jatkuvuuden kannalta sekä mahdollisuuden järjestöjen autonomiaa kaventavalle poliittiselle ja muulle ohjaukselle. Uudistuksen jatkuva kriittinen arviointi ja tarpeellisten muutosten tekeminen tarvittaessa järjestöjen toimintaedellytysten ja autonomian turvaamiseksi ovat välttämättömiä.

Kuten periaatepääösluonnoksessa todetaan, on kansalaisyhteiskunnalla keskeinen rooli demokratian, resilienssin, hyvinvoinnin ja sosiaalisen luottamuksen kannalta. Kansalaisyhteiskunta tuottaa myös päätöksentekoon asiantuntemusta ja kriittisiäkin havaintoja sekä kanavoi keskusteluun heikommassa asemassa olevien ääntä. Järjestöjen toimintaedellytysten ja samalla myös autonomian turvaaminen ja edistäminen on demokratian kehittymisen kannalta hyödyllistä.

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- ***Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.***
- ***Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.***
- ***Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.***
- ***Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).***

Ensi- ja turvakotien liitto kannattaa linjausta ja esitettyjä toimenpide-ehdotusten teemoja.

Siltaniemi Aki
Ensi- ja turvakotien liitto ry